

כתיבה בעפרון

בסוף המאמר הוספתי שאלות משוב, שאתרגם בכל ראש חודש לסטטיסטיקה של משאל-עם לא רשמי, אשר תוצאותיו ישלחו כל ראש חודש למרכז מחקר ומידע של הכנסת, על מנת לאפשר גישה אליהם לכל – ובראש וראשונה לחברי הכנסת ושרי הממשלה: דעתך תישמע.

ובכן בוודאי שמת לב, שבישראל כאשר מתחילים מקצוע חדש, מנחים את התלמידים לכתוב בעיפרון ולא בדיו. הכיזד? בכיתה א' לומדים עברית: כותבים במחברות ובספרים בעיפרון, לפעמים עד כיתה ד' אפילו. כשמתחילים ללמוד אנגלית שוב כותבים מקצוע זה בעיפרון, לפחות בשנתיים הראשונות. ואם לומדים ערבית, שוב מתחילים לכתוב בעיפרון. וכך גם במתמטיקה – כותבים בעיפרון ולא בעט. ראיתי סטודנטים באוניברסיטה שעדיין נהגו כך; למעשה, רק מבחנים אין בדרך כלל אפשרות לכתוב בעיפרון.

טענתי

דעתי היא, שאינני רואה איך להמעיט בנזק הנגרם לתלמידים, שנאלצים לכתוב בעיפרון בתחילת לימוד כל מקצוע. הכתיבה בעיפרון היא גם סמל, סימן, וגם גורם ישיר או סמוי לבעיות רבות בהן החברה הישראלית נכשלת. הלימוד מושתת על שני בסיסים, כידוע: על שינון ותרגול מצד אחד, ומצד שני על הפקת לקחים. בניגוד להגדה של פסח, הלימוד בבית הספר שלנו אינו מעודד לשאול שאלות ולהתאים את התשובות למציאות המשתנה, הלימוד בארץ מוכוון כולו למתן "תשובות בית ספר" אך למי ששואל באמת או מביע התנגדות למקובל או למצופה, תשובות כל מורה פשוטות: בעיפרון זה יותר "נקי" ובעיקר "אפשר לתקן" ולראות רק תהליך תקין – והרי הפקת לקחים מתהליך תקין קשה לאין ארוך מהפקת לקחים מטעויות.

האין עוד תוצאות למנהג כתיבה בעיפרון?

מה בין עיפרון למקלדת

יש הטוענים, שמקלדת המחשב תחליף כל אמצעי כתיבה וקריאה אחר. נכון, הכתיבה בעזרת מקלדת מחשב מהירה הרבה יותר מאשר כל סוג כתיבה אחר¹. אולם, אם אינך מעצב גרפי, האותיות הם נתון "מוצנח למעלה" ומונעות התפתחות טבעית של צורתן בגלל הזדקנות, שינוי במצב רוח או שינוי באישיות. נכון גם, שלא רואים במסמך המודפס את השגיאות והטיוטות השונות – אלא אם מבקשים מפורשות זאת ונערכים לכך מראש; בכתיבה ידנית, כל תיקון נראה. מעבר לכך, ברור שהמוח הכותב שונה מהמוח המקליד בהתפתחותו: מוח מקליד אינו יודע לראות מכלולים והקשרים; מוח כותב – כן.

יחד עם זאת, רוב הערותי לגבי הכתיבה בעיפרון תקפות גם לגבי כתיבה במחשב.

שיעור סמוי ראשון: כל הדרכים נכונות, כן או לא?

ובכן, הכתיבה בעט כדורי ובוודאי בדיו וציפורן באמת יותר קשה. אין אפשרות להחזיק עט נובע בכל צורה שהיא כדי למשוך אותיות יפות – צריך להחזיק את העט בצורה ובזווית מסוימות בלבד. כתיבה בדיו איטית יותר ודורשת מאמץ מסוים, אין היא מחליקה כמו בעיפרון או עט כדורי; ובוודאי הקשת אותיות על מקלדת מהירה ונקייה הרבה יותר. אלא שלמאמץ יש תמורה בצורה

¹ כדי להקיש אות תנועת האצבעות אנכית פשוטה ונדרש במוצק כשליש זמן בלבד מזמן כתיבתה, שדורשת תנועה של כל היד במעגלים מבוקרים.

של אותיות אישיות יותר, בעלות חלקים דקים ורחבים כאות, כי הציפורן מובילה במידה מסוימת את היד לשלמות. השיעור הסמוי שנלמד כאשר כותבים בעזרת ציפורן ממחיש שלא כל הדרכים כשרות. ואילו כתיבה בעיפרון או בעט כדורי ממחישה שדווקא כן כל דרך² מובילה לתוצאה מתקבלת.

אחת התוצאות של שיעור סמוי זה נראית בכל מבחן, לאור שיעור ההעסקות והרמאיות ולאור בדיית שיטת ציוני המגן. בשלב מאוחר יותר, הפנמת "כל הדרכים כשרות" מתבטאת בשימוש ב'כוח אדם', בניצול אנשים "פחותים" על מנת להשיג מטרה כלשהי, אפילו אם אותם מנוצלים עלולים להיפגע כתוצאה מכך, למשל באתרי בנייה.

שיעור סמוי שני: טיב התשתית אינו חשוב, כן או לא?

בכלל, אין אפשרות לכתוב בעט נובע על נייר ישראלי "רגיל"³, במיוחד בכיתות הקטנות – נייר זה סופג את הדיו ומציג אותיות מטושטשות. כלומר: מראש רובנו נותנים לילדינו תשתית גרועה. השיעור הסמוי הנלמד הוא שבלאו הכי אין צורך בהקפדה על טיב המוצר המוגמר⁴. לא הגזמתי בדברי. אמת, אין אומרים זאת כך, לרוב אפילו לא חושבים על זה, אבל זאת תוצאה אחת הנובעת מטיב המחברות הרגילות בארץ, אלה המשמשות את רוב הילדים. דבר אחד קטן למדתי כיהודי: יש ערך גדול למצוות החוזרות על עצמן, להקפדה על הפעולות של כל יום ביומו⁵, ובוודאי למאמץ. והנה, אנו ההורים נותנים לילדינו פעם אחר פעם, במשך שנים, מחברות עם נייר בטיב פחות ממעולה, שמגביל לרעה את מרחב הבחירה של ילדינו בכתיבתם ומסיר מדרכם בכתיבה מסגרת המאפשרת הצטיינות. זה כמו לדרוש במתכוון מכל נהג לנסוע תמיד על שדרה משובשת, אבל לנהוג עליה "יפה" תוך שמירה על הנתיב ובלי להתייחס למהמורות.

שיעור סמוי שלישי: נראות חשובה מתוכן, כן או לא?

בוודאי, כתיבה בעט ובדיו עשויה לכללך. לפעמים נוצר כתם, וגם אין אפשרות למחוק ולתקן ללא עקבות. יחד עם זאת, כולנו מתיימרים להיות מושלמים ומחנכים את ילדינו להראות מושלמים. בעבורנו, גם בכיתה א' התוצאה חייבת להיות מושלמת, בבחינת איננו זוכרים שילדינו נופלים כשהם לומדים ללכת. עובדה: נותנים להם – מחייבים אותם – לכתוב בעיפרון, בו אפשר למחוק שגיאות וטעויות בקלות כך שהמחברות נראות נקיות⁶, מסודרות ובעיקר נכונות. ואילו בדיו, ובכן כאמור אין אפשרות למחוק: יש לכסות או להעביר קו על השגיאה ולמצוא מקום לשכתב את הנוסח הנכון - התוצאה נראית פחות יפה. אפילו טיפקס משאיר עקבות. עוד שיעור שמוחזר לילדינו דרך הכתיבה בעיפרון הוא שהמראָה קודם לכל. התוכן אמנם חשוב לכאורה, אבל המראָה חשוב יותר. וכך ילדינו לומדים כל יום מחדש איך להסוות את פגמי המציאות וליפות אותה, לטייח.

השיעור הזה, המזכיר את כפרי פוטיומקין, הופנם היטב בחברתנו, באופן בולט בכל הקשור לסיקור חדשותי, בו כלל אין חובה של דיווח אמת: מדווחים מה שימצא חן בעיני "מורה הדרך", לממונה על הדעה האופנתית באותו זמן בחוג המדווח. הכול יודעים שיש גלישות, תקלות, שגיאות,

² רשלנית, לא יפה, לא דורשת מאמץ ולא אישית (מועתקות).

³ בוודאי על הנייר הזול של המחברות החומות הידועות. אני שמח לראות שהן נעלמות מהשוק.

⁴ קישוט אינו טיב.

⁵ באומניות לחימה כמו בתפילות המוסלמים, מדברים על "רקעה" – הפירוש דומה.

⁶ הלוואי! צריך ללמד גם איך למחוק...

אבל הס מלדווח עליהן בקול, כי הכול צריך להיראות נקי, רצוי וכאילו יפה. ולצערי, ראיתי תופעות דומות גם אצל קציני צבא⁷ וקציני משטרה, שם זה נקרא כסת"ח. שמענו על התופעה בחוגים מסוימים של הפרקליטות הגבוהה, ולרוב קוראים לזה הדלפות בררניות. סבלתי מתופעה זו של תעמולה וכיסוי בעיות בזמן עלייתי לארץ: מה ששליח הסוכנות היהודית בחו"ל סיפר נשמע ורוד, תומך ויפה, אך המציאות לרוב היתה אחרת; ראיתי תופעות דומות גם במקומות העבודה. נוכחים לדברים דומים אפילו באדריכלות, כשמצפים 'רכבות' של פתרונות דיור באבני גיר כדי שתיראנה יפות ויקראו 'דירות פאר'.

בסופו של דבר, גישה זו מעלימה את נתיב הביקורת⁸ ולמעשה מלמדת לשקר למען מטרה "נעלה" ו"חשובה"... האין הדבר מזכיר העלמת ראיות במישור אחר? האין מחברת נקיה מטעויות שנעשו אינה דומה בסופו של דבר ל"שכתוב", ל"שיפוץ" פרטי-כל של ישיבה לפי דעת יושב ראשה? האם אלה הגישות שבית הספר מבקש ללמד? אגב כך ובגלל שטעות שנמחקה אינה נזכרת כעבור זמן קצר של כמה ימים אפילו, גישה זו יוצרת אנשים שמתגאים בהצלחותיהם אך שוכחים להיזכר ולהזכיר היכן ומי טעו⁹ – ואם תופעה זו מזכירה לך התנהגות של קצינים, פקידים גבוהים או שרים לאורך זמן, המסקנה על אחריותך.

לטעמי, כדאי להיזהר בדבר זה ופרשת המרגלים מדגימה היטב את המכשולים האפשריים של דיבור לא אחראי. אגב כך האם יכול להיות שהגישה השטחית והבלתי מוסרית בעליל הזאת של נראות חשובה מתוכן או מביצוע, קשורה בסופו של דבר גם ליחס המזלזל והפוגעני לא פעם כלפי נשים בחברתנו¹⁰?

שיעור סמוי רביעי: אני אחראי למעשי, כן או לא?

דף מלא מדי בשגיאות יכול לתסכל (אני זוכר...). אולם, מה איתן? האם אין השגיאות שייכות לילד? אלה תוצריו בדיוק כמו דבריו הנכונים! לא ברור לי מה הנזק הגדול שנגרם מראיה של טעות מתוקנת. אינני גאה בשגיאות שלי, אבל אני הוא זה שעשיתי אותן והן שייכות לי ולהיסטוריה שלי בדיוק כמו המקרים בהם לא שגיתי¹¹. אני אחראי לשגיאותיי, יכול לשחזר אותן, לנסות להבין למה עשיתי אותן ואיך – אני מקווה – להתגבר עליהן ולהימנע מהן בעתיד; מה גם שכך אני יכול להתגאות בהתקדמותי, כשיש בידי הוכחות מוחשיות. אם גוזלים ממני את עקבות שגיאותיי, איך אתגאה ואפיק לקחים? ובכן התשובה ברורה מאליה: לא אוכל לעשות כן. לא אוכל לנתח את הכשלים שגרמו לטעות ולא אוכל להיבנות מהתיקון: אין עקבות – אין אחריות¹². וכך, כתיבה בעיפרון למעשה מעודדת עשיית אותן שגיאות שוב ושוב ומונעת התקדמות. ואם בסופו של דבר אינני אחראי, למה לי להתאמץ? מספיק לי לצאת ידי חובה¹³! כך בלימוד עברית ושפות זרות, כך

⁷ צביעה בסיד לבן את האבנים בשולי השבילים בבסיס מעידה שהצבא מוכן למלחמה הבאה, לא כן?

⁸ "נתיב הביקורת" הוא מונח מעולם הבקרה והביקורת, שמחייב שכל פעולה תהיה ממוסמכת ללא "חור".

⁹ לא רק עצלות נלמדת, גם גאווה יתרה אינה טבעית ונלמדת. סקרנות וענווה הן תכונות טבעיות לכולנו, בוודאי בילדותנו, אך החינוך מצליח היטב לדכא אותן.

¹⁰ "יהיה יפה ושתקי [גם כשפוגעים בך]".

¹¹ להגיד את האמת? התחנכתי בחו"ל עם כסת וציפורן והנה שמרתי את המחברות עם השגיאות והכתמים. ילדי, שהתחנכו בארץ עם עפרונות, לא שמרו.

¹² בשני המובנים של המילה באנגלית: accountability & responsibility. וכבר הזכרתי קודם את "נתיב הביקורת".

¹³ ויתכן ותגובה מוצדקת זו גורמת לפסימיות, כאשר אין התלמיד רואה איך לצאת מכשלונו. פסימיזם היא תחושה נרכשת ועלולה להפוך סוג של נבואה שתתגמש בעתיד בעוד תחומים. תיקון נראה מאפשר תקווה, שהיא עידוד אופטימיות – גם היא תחושה נרכשת העשויה להפוך נבואה המתממשת בהמשך חיי התלמיד.

בחשבון ומתמטיקה, וכך בכל תחומי החיים מעבר לבית הספר. תוצאות שיעור סמוי זה ניכרות בכל רמות העשייה, בוודאי הציבורית והפקידותית. הדבר דומה במידה רבה למחיקת כל הטעויות והפשעים מהתנ"ך... מה ישאר ממנו? מה יהיה ערכו?

אגב כך, כאשר המורה נראה כאחראי לכל הטוב - לפחות חלקית, בתת המודע של התלמיד, וכל אחריות לכאורה נחסכה ממנו¹⁴ - למחברת נקיה מטעויות ומשגיאות... אבל ההערכה או הציון אינם המיטיביים, התוצאה בטווח הבינוני והארוך היא חוסר אמון במורה, בממונה, מצד התלמיד; כי בהתחלה התלמיד זוכר מה כתב, אבל כבר כעבור שבוע אחד בלבד, הטעות נשכחת ורק העדות היפה נראית בפועל: אז למה אין הלימה בין הנראות לבין הציון? וכך אנחנו בוחרים מנהיגים... ומיד לא מאמינים בהם - כך למדנו עוד בכיתות הנמוכות. איני בטוח שהשיעור הסמוי הזה גורם לטיוב האווירה במדינתנו.

כשניהלתי ארגון של ביקורת מערכות מידע, שירת תחתי מהנדס-מבקר, שנהג לכתוב את כל דוחות הביקורת שלו רק בעפרון¹⁵. בהתחלה הופתעתי ובפעם השנייה שאלתי אותו למה הוא נוהג כך. תשובתו היתה, שכך אוכל "לתקן" את ממצאיו כרצוני: האיש לא נשאר בארגון. להבנתי, כל בעל תפקיד שנשען על קביעות בעבודה הפיק את הלקח של חוסר אחריות תוך קבלת חסינות מראש עוד מהכיתות הראשונות בבית הספר: במילים אחרות, כתיבה בעפרון מעודדת "בירוקרטיה", הפקרות ניהולית וציניות.

שיעור סמוי חמישי: אני הקטן אינני שווה כלום, כן או לא?

יתר על כן: אם השגיאות שייכות לתלמיד, הרי שהתיקונים והדף הנקי שייכים למעשה למורה. מאחר והעבודה המושלמת איננה של התלמיד, אין לו עניין בה בסופו של דבר, כי היתה בה התערבות של גורם חיצוני זר, שיודע יותר ויותר טוב. כל אחד מתחרה בעמיתו, כמעט בכל תחום - אבל איך אפשר להתמודד ולהתחרות במורה? אז מוותרים. האם תפיסה זו היא הרצויה בחינוך?

ויש לזכור: תינוק שרוצים לעזור לו מתעקש בקול "אני לבד!" אין הגישה משתנה כשגדלים, עד שלומדים להתנהג בעצלות¹⁶. למרות המאמץ המושקע, ההרגשה הנרכשת כל פעם מחדש היא של בזבוז זמן וחוסר הערכה עצמית העלולה לגרום לרגש נחיתות מתמיד - וזאת בגיל הכי רגיש, כאשר נבנים כל המנגנונים של הערכה עצמית. כי שוב, אם המורה אינו מרשה לי לשמור את עבודתי המלאה, כולל התקלות ותיקונין, סימן הוא שאין עבודתי ראויה; ואין ממש הבדל בין עבודתי לביני: הרי השתדלתי להביא את העבודה הכי טובה שיכולתי! בוודאי אין תלמיד המתכוון מראש להיכשל מול כל הכיתה ומול המורה: משתמע מהתערבות המורה, כי אין התלמיד ראוי, הוא שווה קישוט בלבד, הוא זניח, אין לו כבוד. מעבר להרגשה עמומה של גזל, המסר הסמוי הזה בהכרח מביא לידי כישלון חינוכי ולחוסר חתירה למצוינות, להרגשה הנרכשת של חוסר אונים: הוא מעודד "יציאה לידי חובה" בלבד, הוא מעודד לסמוך על "הגדולים"¹⁷, ובעתיד על המדינה על

¹⁴ צריך לשים לב לכך, שהאחריות היא 'תכונה' מוסרית נלמדת, לא טבעית. התכונה הטבעית היא התחמקות: זה מה שעשו אדם הראשון, חווה, וגם בנם קין, אפילו לנוכח הוכחה מוחשית של רצח אחיו. בתנ"ך, הדמות הראשונה שהתנהגה באחריות היה אברהם אבינו: הוא הוכיח אחריות אישית ברדיפתו אחר המלכים, ששבו את לוט; ואחריות כללית בכך שלימד מוסר את כל הסובבים אותו. שני הפנים של האחריות (האישית והכללית) נלמדים לאורך שנים מדוגמא אישית או דרך סיפורים.

¹⁵ והוטל על קלדנית להדפיס אחרי אישור הדוח בידי.

¹⁶ כן, העצלות נלמדת. המאמץ להצליח הוא הרצון הטבעי של רובנו. ומשלמדו להתנהג בעצלות, גם הסקרנות נעלמת - ואין היתכנות לקידום או לגילויים ללא סקרנות (זה השיעור הגדול של משה מול הסנה הבוער).

¹⁷ "הגדולים" יכולים להיות לא רק מורים, אלא גם רבנים, פוליטיקאים, עיתונאים, בעלי סמכות מקצועית כגון יועצים לסוגיהם או בעלי מקצוע כגון רופאים או מוסכניקים, אפילו מובילי דעת הקהל ברשתות החברתיות...

שלוחותיה. ובמחיר הזה, עדיף גם לא להתאמץ, לא להתערב, לא להתבלט – עדיף להקטין ראש, להיכנע. התחושה המצטברת גורמת לילד לחוש דיכאון כרוני קל ולאופי פסימי¹⁸: שומעים אותו בכל מקום ובכל וויכוח. גישה זאת נלמדה עוד מכיתה א' ומתחזקה במשך השנים בבית הספר. להבנתי, לצאת ידי חובה היא כמו לידת פג: יכול להיות שהילד יצא בריא; יכול להיות, לא מחייב.

האם יתכן שכדי לצאת מהדיכאון ומהבושה הלא מוצדקת הזאת – הרי התלמיד השתדל! – הפתרון המיידי הוא "לשבור את הכלים" ולפעול באלימות? בספרו Essays on Ethics, הרב יונתן זקס ז"ל לומד מאחרים ומסביר, אגב פרשת "ויגש", את ההבדל בין תרבות האשמה לבין תרבות סליחה: תרבות האשמה פוסלת את האדם והפתרון היחידי הוא דיכאון ואלימות¹⁹; תרבות הסליחה פוסלת מעשה, ופתרון אפשרי הוא תיקון וחזרה בתשובה²⁰. אני חושש שחיוב כתיבה בעיפרון נובע מתרבות של האשמה²¹, והיא זרה לחלוטין ליהדות²² – אבל רק היא מקובלת מאוד בשאר הדתות והתרבויות ואומצה דרך מחלקות החינוך באקדמיה הישראלית: בין השאר, גישה זו לא רק מרגילה את התלמיד להאשים עצמו בכל כשלון אמיתי או מדומיין, אלא גם עומדת בבסיס האנטישמיות, ובמידה גם בבסיס לשיטות profiling של ארגוני הבטחון.

כל זאת ועוד: האם יכול להיות שההסתמכות החוזרת והנשנית על מעצמה זרה בכל נושא מדיני, בטחוני או כלכלי נובעת משיעור זה, כשלימדו אותנו לאורך שנים לחוש קטני קומה בעיני עצמנו? ועוד: האם יתכן שהגישה של כמה מנהיגים וקצינים לפיה "אי אפשר לנצח" (את הטרור, או אויבנו התורן) גם היא נובעת משיעור סמוי זה, הזורע בנו רפיון דעת וספק ביכולתנו?

מסקנה

תוצאות של אילוף כתיבה בעיפרון לאורך זמן נראות במערכות המפשט, הביטחון ובמקומות העבודה, כאשר שוב ושוב איננו יודעים להתכונן, כי איננו יודעים ללמוד לקחים מטעויות²³: שוב ושוב אותן שגיאות נעשות על ידי אותם בעלי תפקידים בכל דור מחדש, לפעמים אפילו על ידי אותם אנשים עצמם, פעם אחר פעם באותו דור.

דיווח אמת אינו חובה במקומותינו, אלא דיווח "יפה" הוא הכלל, כאילו לעולם לא ראינו מה התוצאה של גישה זו. ממש כמו בחצר ביזאנטית או בכפרי פוטיומקין, המטרה היא למצוא חן בעיני השליט, ולא לעשות דבר ראוי או טוב – ובוודאי אין צורך להתאמץ להישגים ארוכי טווח:

¹⁸ פסימיות נרכשת (כמו גם אופטימיות). הבעיה בדבר היא שזה סוג של נבואה שתגשים את עצמה, כי כך חונכנו. פסימיות והרגשת חוסר אונים מביאים לפחדים ולהיסוסים, ל"ידיעה" שגורלנו קבוע: כוח חיצוני התערב. לעומת זאת, אופטימיות (הנלמדת מהבלטת ההצלחות, אפילו החלקיות) מביאות לביסוס האחריות והחופש – כי האדם מאמין בעצמו.

¹⁹ במידה מסוימת, תרבות נקמת דם, בה פוגעים במקורבי "המזיק" המקורי, היא תולדה של תרבות האשמה. בספרות אנחנו מכירים את הריבים בין משפחות Montague ו-Capulet באיטליה ובאנגליה (מחזה Romeo & Juliet של Shakespeare), ובין משפחות Horace ו-Curiace בספרד ובצרפת (מחזה Horace של Corneille).

²⁰ לא במובן של הצגה חיצונית של דתיות, אלא של הימנעות מעשיית אותו מעשה פסול או שגוי, בהזדמנות נוספת. יעקב אבינו חשש שבניו אימצו את תרבות האשמה כאשר החרים את העיר שכם אחרי מקרה דינה.

²¹ לפחות בגלל השיעור הסמוי על הקטנת ערכו של הטועה בעקבות התערבות המורה בתוצאה הסופית.

²² נקמת הדם על פי התורה מתיחסת רק לפוגע עצמו ולא לבני משפחתו; וגם הסדר ערי הלוויים מאפשר פתרון ללא שפיכות דם במקרה של המתה בשגגה.

²³ וכפועל יוצא גם לא מהצלחות, כי אלה "טבעיות" ואינן דורשות חקירה (אומרים שתחקירים מתנהלים בחיל האוויר גם לגבי משימות מוצלחות).

לרוב, אין מביעים עניין בעבודה או במשימה²⁴. כלומר, יש דרישה למסירות לאדם המנהל או המורה²⁵, אבל לא לעניין עצמו.

הגנות יתר, כגון מחברת "מתוקנת ויפה" או כמתן ציון 4 במקום 0, מביאות בשלב מסוים לחוסר סבלנות, לפזיזות: "נו, שיתקנו לי כבר!" ואם מישוהו מקבל משכורת כדי לתקן במקומי את שגיאותיי, אבל מתמהמה בריפוי או בתיקון מצבי, בוודאי שאהפוך אליהם: כן, אני בטוח שיש קשר בין השיעורים הסמויים הנלמדים בתחילת לימוד כל מקצוע לבין האלימות, בה נתקלים לעיתים בבתי הספר, בבתי החולים או כלפי כל מי שאמון על עזרה. כי "הוא" לקח אחריות לרע, לטעות, שאולי עשיתי²⁶!

כן, אני חושב שבמקום ללמד לנהוג באחריות, המדינה מוסיפה כל מני גדרות הפרדה, פסי הרעדה ועוד שיטות שונות של הגנות יתר – כי "ברור לכל", שאין הנהגים אחראים למעשיהם. כן, אני משוכנע שצביעת שולי הכבישים בכתום במקומות תחת תיקון היא עוד תסמונת לצורך להראות במקום לעשות. תפיסה זו מוחדרת עוד מהכיתות הראשונות: כתיבה בעיפרון עולה יקר מאוד בסופו של עניין, כולל בתחום הביטחון האישי.

ולבסוף, איך תלמידים שלמדו על פי ערכים אלה הופכים למורים? לבעלי סמכות? האין זה מוזר כי דווקא בין אלה שמלומדים יותר קיימת הערכה עצמית נמוכה יותר, המתבטאת בצורך להשתייך לאופנות גלובליות²⁷ במקום לעמוד בעצמאות על היחודיות של כל עם ושל כל אחד בו? אך כאשר זוכרים, כי יתכן שדווקא המלומדים יותר הפנימו יותר טוב את כל המשמעויות הסמויות המבוארות לעיל, ולאורך יותר זמן, שוב אין התופעה מוזרה.

כאמור, הכתיבה בעיפרון לאורך שנים היא גם גורם, גם סימן לסוג התרבות. הבה נתאמץ, נקשה קצת על עצמנו ועל ילדינו ונתכבד לכתוב תמיד בדיו על נייר משובח כדי לזכור גם את טעויותינו; ונקווה שבחלוף דור, נזקי דרך הלימוד המעוותת הנוכחית יתוקנו.

²⁴ יש עניין רב בתוצאת העבודה: במשכורת או בקידום, אבל לא בטיב העבודה עצמה, בשירות או במוצר, בדיוק כפי שיש עניין רב בציון טוב – במנותק לגמרי מטיב העבודה המוגשת למורה. דרישות ההסתדרות כגון קביעות אצל הפקידים לסוגיהם, או קידום לפי ותק בתפקיד אצל שופטים וקצינים, נובעות מהרצון להתגונן מראש מפני האשמה תוך הסרת כל אחריות ותוך זלזול בטיב מילוי התפקיד או המשימות.

²⁵ דרישה המתפתחת לחנופה ובהמשך לתופעות שוחד לסוגיהן. אגב, גישה זו מאפיינת משטר פיאודלי או טוטליטרי ומנוגדת לחלוטין לדמוקרטיה, בוודאי ליהדות, ולסתם הגינות ויושר.

²⁶ שוב, כאשר מדברים במונחים של "כבוד", למעשה מאמצים תרבות האשמה, בה הפסילה היא לאיש ולא למעשיו. יתכן והתרבות הערבית מתגלה כאלימה יותר מהתרבות היהודית בגלל טיפוח מושג הכבוד, ואילו תרבות המוסר היהודית התקדמה לתרבות סליחה (היהדות! אני חושש שהלעומתיות החילונית הישראלית נסוגה ומעדיפה "לא לשכוח ולא לסלוח" – כלומר בסופו של דבר, מעודדת אלימות. האם אין כאן מכשלה מצערת ופספוס מטרה מוסרית?). יתכן והדרישה ליותר שיטור לצד סירוב האוכלוסיה לשתף פעולה עם המשטרה נובעים מההתערבות השגויה של המורים בכיתות הנמוכות.

²⁷ קומוניזם, סוציאליזם, "פוסט-משהו, פמיניזם, מדיניות "ירוקה", שליטה במזג האוויר ועוד. לא מעט פעמים, ההערכה העצמית הנמוכה גורמת לדכדוך הרוח ולמציאת פתרון מסוג שער לעזאזל: יהודים רבים סבלו מכך, עד היום.

קריאה לפעולה

אם דברי נראים לך, כדאי לכתוב לחבר הכנסת המועדף עליך ויתכן גם לשר החינוך, עדיף בכתב ידך, בסגנון זה (ואפשר פשוט לענות לשאלון משאל העם הלא רשמי להלן):

אני [שמי, בן אבי (משפחה?) ואמי (לבית משפחה?)] מ[שכונתי ביישוב מגורי], אזרח וריבון בארץ, מבקש ממך כנציגי בכנסת ישראל לפעול לקביעת עקרונות והגדרות אלה ולהשגת מטרות אלה:

- אני מבקש שילדי יהיו גאים במאמצייהם ויפנימו אחריות מהי, כבר מהכיתות הקטנות – אין בושה בשגיאות מתוקנות.
- אני מבקש שילדי ישאירו עקבות לתהליך הפקת הלקחים שעברו: הדרך לתוצאה חשובה אפילו יותר מתוצאה נכונה ויפה.
- אני רוצה שילדי ילמדו בבית ספר איך להיות עצלנים ולסמוך על "הממונה" לפתור כל דבר: ילדי צריכים לשמור על רצונם מִינקות להתאמץ, גם בבית הספר וגם אחריו – רק כך לומדים מהן עצמאות ואחריות.
- אני מצהיר שאני מתנגד נמרצות לאלימות ולשוחד, שנלמדים לצערי בבית הספר, ולו בעקיפין.
- על כן, אני מבקש להפסיק לכתוב בעיפרון במחברות באיכות ירודה.

ויתכן כי טוב אם ועדי ההורים יחייבו את סגל המורים בבתי הספר של ילדיהם לאמץ כתיבה בדיו בלבד, כדי להוסיף כלי ללימוד מהי אחריות והפקת לקחים, וינחו את כל ההורים לקנות רק מחברות עם נייר איכותי – תוך מתן מלגות לכך למי שאינו מסוגל.

משוב או שאלות למשאל-עם לא רשמי

להלן שאלות ממוקדות בנושא 'כתיבה בעפרון' במדינת ישראל של חלומותיך ותקוותיך, ממש **לא** של אילוצים או של מציאות! (ואפשר להוסיף שאלות בתחתית העמוד). רצוי לענות לפי רצונך לתיקון העתיד, ללא התחשבות בעמדה מפלגתית או דתית, או בהשפעת כלי תקשורת.

נא להעתיק את השאלות, למחוק את התשובות המיותרות ובכך לסמן את תשובתך האישית ולשלוח לקובץ word קטן לכתובת הדוא"ל kirtsonenu@walla.co.il לשם חישוב סטטיסטי בראש חודש, אשר ישלח למרכז מחקר ומידע של כנסת ישראל במטרה לאפשר גישה אליו לכלל.

טוב לזכור שמדובר בשאלון לא רשמי, אך במטרה למנוע זיופים על ידי שכפול לא הוגן של תשובות, רצוי להוסיף את שמך ומקום מגוריך בתחתית המשאל.

שאלון משאל-עם 19

19-1	האם נכון לדרוש מתלמידי כל הרמות של בתי הספר לכתוב רק בדיו ?	כן	לא	דלג
------	---	----	----	-----